

tiae substantiae quae eam determinat ad aliquod esse secundum, *Conc. Contrad. min.* determinatio ad esse primum, *Conc. determinatio ad esse secundum, Nego.* Solutio patet ex dictis sub n. 110. Ad hanc et similes obiectiones solvendas, p[ro]ae oculis habeant in substantiis creatis inveniri esse primum, quo substantia est simpliciter et absolute ens, et esse secundarium quo eadem substantia est ens quantum, vel quale, vel aliquo modo se habens. Et ideo substantia creata est ens absolute per suam essentiam et esse, quod ipsam consequitur, quodque vocatur esse substantiale; est autem ens secundum quid per formam essentiae superadditam, a qua fluit aliud esse distinctum a primo et receptum non in sola substantia, sed in composito ex substantia et accidente, quodque vocatur esse accidentale.

Obiect. 4^a. Substantia est ens maxime determinatum per suum esse substantiale. Atqui quod est omnino determinatum, nequit ulterius determinari. Ergo in substantiis creatis non dantur accidentia ab ipsis distincta.

Resp. *Dist. mai.* est maxime determinata ad perfectionem primam seu substantialem, *Conc. ad caeteras perfectiones cuius est capax, Nego. Contrad. min.* Quod est omnino determinatum ad omnem rationem perfectionis, *Conc. ad perfectionem primam tantum, Nego.* Essentia creaturae pluribus indiget perfectionibus superadditis, ut evadat perfecta et bona non solum secundum quid sed simpliciter. In eo tantum ente ens simpliciter et bonum simpliciter prorsus identificantur, quod est ipsum esse subsistens.

Obiect. 5^a. Id quod non potest existere sine alio ipsum determinante, non distinguitur realiter ab ipso. Atqui substantia non potest existere sine quibusdam accidentibus eam determinantibus. Ergo substantia non distinguitur realiter ab accidentibus.

Resp. *Nego mai. Dist. min.* Substantia non potest existere sine quibusdam accidentibus eam determinantibus ad esse secundum quid, *Conc. ad esse simpliciter, Nego.* Falsitas maioris patet ex dictis sub n. 91. ubi probavimus actum et potentiam se invicem excludere in eo ordine in quo accipiuntur. Quapropter in ordine reali determinabile debet realiter distingui a determinante, et ideo quemadmodum materia realiter distinguitur a forma substantiali, a qua determinatur ad participandam existentiam primam, quae est propria totius compositi essentialis; similiter substantia determinatur a forma accidentalis ad participandam existentiam secundariam, quae est propria totius compositi accidentalis.

Obiect. 6^a. Substantia ab accidente determinatur ad hunc vel ad illum essendi modum. Atqui quaelibet res determinatur ad aliquem essendi modum a proprio esse, non ab esse distinctae realitatis. Ergo accidentis non est realitas distincta a substantia.

Resp. *Dist. mai.* Substantia determinatur ab accidente ad modum

essendi primum seu substantialem, *Nego.* Secundarium et accidentalem, *Conc. Contrad. min.* Si sermo sit de re completa in linea essentiae et de esse primo et substantiali, *Conc.* Si sermo sit de re incompleta in linea essentiae, puta de materia prima; aut etiamsi sermo sit de re completa in linea essentiae, agatur de eius determinatione ad modum essendi accidentalem, *Nego.* Solutio patet ex dictis sub num. praec. et sub n. 110.

QUAESTIO XIII.

DE QUALITATE.

CAPUT I.

Definitio qualitatis.

114. *Qualitas generatim vocatur modificatio seu dispositio substantiae in seipsa.* Etenim, quemadmodum in Logica Maiori demonstrantes de numeri rationes Praedicamentorum diximus, *qualitas* constituit praedicamentum, quod importat talem essendi modum, vi cuius subiectum iam in suo primo esse constitutum denominatur per aliquid sibi intrinsecum et absolutum consequens formam substantialem, ita ut per hoc accidentaliter et intrinsece modificetur seu disponatur. Quare qualitas vocatur modificatio seu dispositio substantiae in seipsa. Attamen enucleatus potest ita definiri:

115. *Qualitas est accidentalis modus seu accidentalis determinatio substantiae in seipsa secundum quamdam mensuram* (1).

Etenim quum modus sit, secundum S. Augustinum, « quem mensura praefigit » necesse est, ut importet quamdam determinationem secundum aliquam mensuram. Sic autem intellecto modo, facile appareat bonitas datae definitionis. a) Quatenus enim *qualitas* dicitur *accidentalis determinatio substantiae*, distinguitur a *forma substantiali*; b) quatenus dicitur *determinatio secundum aliquam mensuram*, distinguitur a *quantitate*, quae independenter a *figura*, vi cuius terminatur, nequit secundum debitam mensuram et ordinem disponere partes substantiae extensae; c) quatenus dicitur *determinatio substantiae in seipsa*, distinguitur tum a *relatione*, cuius tota ratio consistit in *esse ad*, tum a caeteris accidentibus, quae vel dominant subiectum per aliquid omnino extrinsecum, ut: *quando, ubi, situs et habitus* idest *vestitus*; vel per aliquid partim intrinsecum, et partim extrinsecum ut *actio et passio*.

(1) Cfr. S. Th. 1. 2. q. 49. a. 2.

THESIS XXVII.

Quatuor enumerantur species qualitatis: 1. *habitus et dispositio*,
2. *potentia et impotentia*, 3. *passio et passibilis qualitas*,
4. *figura*.

PROBATUS.

116. Tot admitti debent species qualitatis, quot sunt modi, quibus substantia in seipsa seu absolute potest disponi seu accidentaliter determinari secundum quamdam mensuram. Atqui hi modi sunt quatuor enumerati. Etenim modus sive determinatio subiecti in seipso secundum quamdam mensuram et secundum esse accidentale potest accipi,

vel 1. *in ordine ad ipsam naturam subiecti*, ita ut in ea sit quedam dispositio accidentalis, vi cuius natura bene vel male se habeat, prout ea est naturae conveniens vel disconveniens. Hic modus est *habitus et dispositio*; atque constituit primam speciem qualitatis, quae definitur « Dispositio secundum quam aliquis bene vel male disponitur vel in se vel ad aliud »; *in se* quidem, si sit *habitus entitativus*, ut sanitas, aegritudo et similia, *ad aliud*, si sit *habitus operativus*, ut scientia, prudentia, temperantia, ars etc. qui immediate disponit et perficit ipsam potentiam operativam, haec enim tamquam natura se habet ad ipsum. Definita dispositio si perfecte insit subiecto, ita ut nequeat faciliter amitti, dicitur proprie *habitus seu dispositio stabilis*; si vero sit faciliter amissibilis, eo quod non perfecte insit, vocatur generico nomine *dispositio*. Qua in re animadvertant habitus operativos iis tantum potentias inesse, quae sunt determinabiles ad bene vel male operandum, videlicet intellectui et voluntati, atque ratione harum iis viribus inferioribus, quae ab eis dependent.

vel 2. *in ordine ad ipsam actionem*, ita ut determinetur subiectum ad habendum aliquod principium proximum operationis seu *potentiam operativam*. Hie modus est *potentia*, quae definiri potest « qualitas dispositiva substantiae ad agendum », ut intellectus, voluntas, facultas visiva, vis nutritiva etc. Constituit secundam speciem qualitatis, ad quam reducitur *debilitas ad agendum*, ex. gr. imbecillitas virium, quae vocatur *impotentia*.

vel 3. *in ordine ad alterationem sensibilem*, ita ut actuetur subiectum secundum quasdam dispositiones vel *causativas* alterationis sensibilis, cuiusmodi sunt color, dulcedo, calor etc., vel *causatas* ab alteratione sensibili, ut pallor, durities pellis ex frigore etc. Hae subiecti dispositiones sive activae, sive passivae vocantur *passibiles qualitates*, si sint stabiles. Quod si instabiles sint utpote causatae ex *transeunte passione*, vocantur simpliciter *passiones*, ut pallor vultus ex subitaneo timore productus. Ex his tertia species qualitatis resultat videlicet *passio et passibilis qualitas*.

vel 4. *in ordine ad dimensiones subiecti*, ita ut quamvis hae sint in specie determinata quantitatis, puta bicubitae vel tricubitae; tamen vi huius qualitatis speciali modo determinentur, puta ad modum spherae vel pyramidis. Haec est quarta species qualitatis, quae vocatur *figura* et definitur *terminatio circa quantitatem*, aut etiam *dispositio substantiae secundum partes quantitatis*. Dicitur etiam *forma*, quia principium formale artificiorum qua talium est aliqua figura. Quare dicitur forma turris, navis, candelabri ea specialis figura, qua haec artificiata in suo esse artificiati constituuntur.

CAPUT II.

Tres proprietates qualitatis.

117. *Prima proprietas est contrarierias*. Videlicet in quibusdam speciebus qualitatis dantur extrema contraria, quae se mutuo expellunt ab eodem subiecto secundum eamdem partem accepto, ex. gr. calor et frigus, albedo et nigredo, virtus et vitium. His enim convenit definitio contrariorum, videlicet: « Contraria sunt ea quae sub eodem genere maxime distant et eidem subiecto insunt, a quo mutuo se expellunt » (1). Attamen quarta species qualitatis, nempe figura non habet hanc proprietatem.

Secunda proprietas est suscipere magis et minus. Quaedam enim qualitates, salva eadem specie, possunt intendi vel remitti. Eae plerumque sunt, quae specificantur a termino ad quem ordinantur, ita ut donec remanent in eadem tendentia ad eumdem terminum remanent eiusdem speciei (2). Idecirco figura, quum consistat in indivisibili, et potentia operativa, quae confert *simpliciter* virtutem operandi, non accipiunt magis et minus. Contra qualitates primae et tertiae speciei hac proprietate gaudent.

Tertia proprietas est fundare similitudinem et dissimilitudinem. Etenim stricto sensu loquendo, similia dicuntur ea quorum qualitas est eiusdem speciei. Quae si eis insit in eodem gradu, dicuntur similia simpliciter, ut duo alba secundum eamdem intensionem albedinis; si autem uni insit in intensiori vel perfectiori gradu quam alteri, dicuntur similia secundum quid, sed simpliciter dissimilia, sic musicus perfectus non est simpliciter similis musico imperfecto, qui est in hac arte discipulus. Cfr. n. 69.

(1) Arist. Metaph. Lib. 10. cap. 6.

(2) Cfr. S. Th. 1. 2. q. 50. a. 1. et 2.

QUAESTIO XIV.

DE RELATIONE.

CAPUT I.

Definitio, divisio et proprietates relationis.

118. **Relatio est respectus seu ordo unius rei ad aliam**, ita ut tota ratio essentiae eius sit *ad aliud se habere*. Etenim, ut ait Aristoteles (*de Praed. c. 3*), «*Relativa seu ad aliquid sunt quorum esse est ad aliud se habere*». Et ideo relatio praedicamentalis per hoc distinguitur a reliquis accidentium praedicamentis, quod aliorum accidentium essentia formaliter accepta importat aliquem modum *intrinsece inhaerendi* subiecto *seu esse in*, formalis autem ratio relationis importat ordinem seu respectum *ad aliiquid extrinsecum subiecto seu esse ad*. Ex qua animadversione apparet caetera accidentia ex eo quod dicant ordinem ad subiectum ut actus ad potentiam non esse relationes, quamvis fundare possint relationes.

119. **Requisita ad relationem habendam.** Ad relationem requiruntur tria, videlicet *duo extrema et fundamentum*. *Extrema* sunt *subiectum* quod refertur et *terminus* ad quem refertur, *fundamentum* est *ratio propter quam* subiectum ad terminum refertur. Sic in relatione aequalitatis inter duas columnas, *duo extrema* sunt ipsae columnae, *fundamentum* sunt dimensiones aequales in quibus conveniunt. A quibusdam philosophis termini relationis vocantur *fundamenta remota*, ratio vero propter quam ad invicem referuntur vocatur *fundamentum proximum*.

120. **Relatio alia est realis, alia rationis.**

a) **Relatio realis** est ea quae, independenter a quacumque mentis nostrae consideratione intercedit inter duo subiecta existentia, ut relatio patris ad filium, artificis ad suum artificiatum etc. Et ideo ad relationem realem duo requiruntur. **REQUIRITUR 1.** ut termini relationis existant realiter ab invicem distincti, et hoc vel ita ut si non tempore saltem naturā prius existant, quam realis ratio quae est proximum relationis fundamentum, sicuti contingit in relationibus creaturarum, quae sunt accidentia; vel ita ut ipsae relationes sint ratio distinctionis realis terminorum, qui ideo subsistunt ab invicem realiter distincti quia ad invicem referuntur, sicuti fide scimus contingere in relationibus divinis ad intra, quae quum nequeant esse accidentia (in Deo enim nullum dari potest accidens), sunt realiones subsistentes, quae tamen non subsistunt per aliud esse, quam per simplicissimum divinum

esse (1). **REQUIRITUR 2.** ut fundamentum proximum relationis sit aliquid reale vel ex utraque parte, si sit relatio realis mutua, vel saltem ex una parte, idest in alterutro ex terminis relationis, si sit relatio realis non mutua. Tunc enim relatio est realis ex una parte et rationis ex alia. Quae relatio realis non mutua intercedit *inter res diversi ordinis*, quarum una perficitur et alia non, et ideo reale fundamentum relationis, per quod una intrinsece perficitur ab alia, est in ea quae perficitur seu quomodocumque mutatur, non vero in ea quae immutata in suo ordine consistit. Talis est relatio inter creaturam et Creatorem, inter sensum et sensibile, etc.

b) **Relatio rationis** est ea quae resultat ex mera consideratione nostri intellectus, ut quum aliquid ad seipsum referimus, puta quum dicimus: *idem eidem idem*, aut cum referimus genus ad speciem.

121. **Nota.** *Discrimen inter relationem proprie dictam seu praedicamentalem et eam, quae minus proprie dicitur relatio, quaeque vocatur transcendentalis.* Ex hucusque dictis appareat relationem praedicamentalem nequaquam confundi debere cum ordine potentiae ad actum, qui ordo vocari solet relatio transcendentalis; nam in hoc non habemus duo entia actualia, sed duo principia constitutiva vel unius entis simpliciter ut materia prima et forma substantialis, vel unius entis secundum quid ut substantia et forma accidentalis. Iamvero ad habendos terminos et fundamentum proximum relationis realis non sufficiunt principia entis, sed requiritur aliqua substantia actu existens et ab alio termino realiter distincta, saltem ut una pars integralis ab alia parte integrali eiusdem corporis animati praediti diversis virtutibus, quae actuantes diversas partes praebent reale fundamentum relationi; sicuti contingit in dextera et sinistra animalis (2).

122. **Proprietates relativorum.** 1º *Relativa omnia sunt simul cognitione et definitione.* Sic pater, in quantum pater nequit cognosci neque definiri, nisi simul cognoscatur filius. Etenim relationis essentia est *ad aliud se habere*. 2º *Relativa eiusdem ordinis* (ea videlicet inter quae intercedit relatio realis mutua) *sunt simul etiam natura*, quia pari ratione realiter referuntur ad invicem. Sic se habent pater ad filium, duplum ad dimidium etc. 3º *Relativa diversi ordinis* (ea videlicet inter quae intercedit relatio mixta, seu rationis ex una parte, realis ex alia) *non sunt simul natura*; quia non pari ratione referuntur ad invicem, sed unum dependet ab alio ut sit, non autem vicissim. Sic se habent sensibile ad sensum, Creator ad creaturam etc. (3).

123. **Divisio relativorum secundum dici et secundum esse perperam a quibusdam reponitur in eo, quod relationes secundum dici sint rationis**

(1) Conf. S. Th. 1. p. q. 28. art. 2. et 3.

(2) Cfr. S. Th. in I. Sent. d. 26. q. 2. a. 1.

(3) Cfr. S. Th. qq. dd. De Pot. q. 7. a. 8. ad 1.

et relationes secundum esse sint reales. Etenim promiscue dicuntur tum de relationibus rationis tum de realibus. Discrimen itaque in eo est, quod quando nomina relativa principaliter significant fundamenta relationum, *dicuntur relativa secundum dici*, licet agatur de relationibus realibus, huiusmodi sunt nomina movens et motum, caput et capitatum et similia. Quando autem nomina relativa principaliter significant ipsas relationes, *dicuntur relativa secundum esse*, licet aliquando agatur de relationibus rationis, huiusmodi sunt nomina dominus et servus, pater et filius, dexter et sinister et similia. Ita haec divisio accipitur a S. Thoma (1).

CAPUT II.

De reali distinctione relationis praedicamentalis
a suo fundamento.

124. *Ex hucusque dictis appetit relationes praedicamentales habere aliquid esse reale, quod dependet ex realitate utriusque termini fundamento affecti.* Etenim independenter a quacumque nostri intellectus operatione, posito obiective utroque termino et fundamento, invenitur a parte rei illud *esse ad aliquid*, in quo consistit relatio; sic independenter a quocumque mentis nostrae conceptu viget obiective relatio inter genitorem et genitum, inter manum dexteram et manum sinistram etc.

Hac autem veritate posita, ita licet arguere ad ostendendum *esse relationis distingui obiective seu realiter ab esse fundamento*.

I. Ubi dantur independenter a nostrae mentis operatione formalitates diversae, hae in creaturis habent diversum esse. Iamvero independenter a quacumque mentis nostrae operatione formalitas accidentis absoluti, cuius essentiae competit *esse in subiecto*, est diversa a formalitate accidentis relativi, cuius essentiae competit *esse ad aliquid subiecto extrinsecum*. Ergo etiam secundum esse reale ea diversificari nescesse est.

II. Id quod postulat diversam causam realem, habet diversum esse reale. Iamvero accidens relativum postulat diversam causam realem ab absoluto, quia causatur ab utroque termino reali sub reali fundamento proximo, ita ut alterutro cessante, cesseret ipsa relatio. Ergo accidens relativum habet diversum esse reale ab absoluto in quo fundatur.

III. Causa realiter distinguitur a suo effectu. Sed accidens absolutum, quod est fundamentum proximum relationis, est causa relationis. Ergo debet habere esse realiter distinctum ab esse relationis.

(1) 1. p. q. 13. a. 7. ad 1.

125. **Corollarium 1.** *Relatio realis cessat non solum per cessationem sui fundamenti proximi, sed etiam, hoc manente in uno extremo, per meram cessationem alterius extremi.*

Etenim id cuius esse pendet a simultanea existentia plurium et cuius ratio formalis seu essentia non consistit in inhaesione sed *in esse ad aliud quasi in quodam transitu ex uno in aliud*, si cesseret existentia alterutrius causae partialis ipsum sustentantis, et ipsum cesseret necesse est, quin ulla mutatio extremo superstite contingat. Iamvero talis est relatio praedicamentalis, ut ex eius definitione patet. Ergo relatio realis cessat non solum per cessationem sui fundamenti proximi, sed etiam, hoc manente in uno extremo, per meram cessationem alterius extremi (1).

Corollarium 2. *Relatio realis in suo subiecto non multiplicatur ad multiplicationem terminorum.* Quum relatio subiectetur in aliquo subiecto ratione sui fundamenti proximi, nullo modo sequitur ad multiplicationem terminorum extrinsecorum, quibus idem subiectum ratione eiusdem fundamenti proximi relationis ad plures terminos refertur, multiplicari eius relationes reales, sed hae multiplicantur tantum ad multiplicationem fundamentorum specifice diversorum. Quum enim relatio realis in tantum afficiat subiectum, in quantum in eo est fundatum proximum relationis; impossibile est multiplicari in eo relationes reales nisi ad multiplicationem fundamentorum realium, secus habemus effectum sine causa sufficienti. Haec autem fundamenta nequeunt multiplicari numerice tantum in eodem subiecto, quia idem secundum idem nequit simul actuari pluribus formis eiusdem speciei. Id autem non impedit quominus relationes rationis multiplicentur, quum hae non dependeant a reali fundamento, sed a mera mentis consideratione (2).

Obiicienti 1. *cum Zenone.* Accidens inhaeret subiecto. Atqui relatio non inhaeret subiecto sed est accidentis accidens. Ergo relatio non est accidens realiter distinctum a caeteris accidentibus.

Resp. Dist. mai. Accidens inhaeret subiecto vel immediate et ratione sui, vel mediate et ratione alterius accidentis, *Conc.* semper immediate et ratione sui, *Nego. Contradist. min.* et *Nego consequ.*

Obiicienti 2. Ei, quod habet esse distinctum ab alio, competit fieri et mutari. Atqui relationi non competit fieri aut mutari. Ergo non habet esse distinctum ab esse fundamenti.

Resp. Dist. mai. Competit ei fieri et mutari vel per se et ratione sui, vel per accidens et ratione alterius cum quo connectitur, *Conc.* tantum per se et ratione sui, *subdist.* si sit aliquid subsistens et absolutum, *Conc.* secus, *Nego. Contrad. min.* relationi non competit fieri per se et ratione sui, *Conc.* per accidens et ratione alterius, *Nego*, et *Nego consequentiam*.

(1) Cfr. S. Th. qq. dd. de Pot. q. 7. a. 9. ad 7.

(2) Cfr. S. Th. 3. p. q. 35. a. 5.